

Rietsuiker in Koloniaal Congo: grondverlening, rekruteringen en kinderarbeid in de Compagnie Sucrière Congolaise

(Senne Ongena – UGent)

Rietsuiker in koloniaal Congo, wat wordt hiermee bedoeld? Met die vraag vangt deze masterproef aan. In het schrijven naar de voormalige Belgische kolonie hebben auteurs over het belang van suiker op Congolese bodem decennialang geen woord gerept. Ten gevolge daarvan heerst een lacune in de geschiedschrijving die ruimte bood voor diepgaand onderzoek. De Compagnie Sucrière Congolaise (CSC), opgericht medio jaren 1920 en enige Congolese rietsuikerproducent doorheen het interbellum, is de hoofdrolspeler van deze scriptie. Die laatste kent een tweeledige structuur, met aan de ene kant een historiografische en theoretische analyse van de “commodity” suiker binnen een internationaal kader. Hierin wordt het theoretische model van de “Sugar Frontier” van Jason W. Moore en toepassingen ervan uit de hand van Historicus Ulbe Bosma uit de doeken gedaan. Suiker nam als “commodity” een belangrijke plaats in doorheen de vroegmoderne en moderne tijd, zo illustreert de historiografie het belang van socio-economische veranderingen ten gevolge van de drang tot ruimtelijke expansie die de historische rietsuikerteelt kenmerkten. Van de vroegmoderne trans-Atlantische slavenhandel over de Atlantische Oceaan tot dwangarbeid op Nederlands Java; onmenselijke leefomstandigheden en gedwongen rekruteringen kleuren de historiografie naar deze “commodity”. Vanuit het internationale kader verlegt het eerste hoofdstuk de focus ook naar de voormalige Belgische kolonie Congo. Vanaf de jaren 1890, onder het inhumane beleid van koning Leopold II, groeide in stijgende mate interesse voor een rietsuikerindustrie op Congolese bodem. Op verzoek van de koloniale overheid werden meerdere kleine proefvelden opgericht, echter was van grootschalige exploitatie geen sprake. Het duurde tot 1925 vooraleer zulke onderneming van grond kwam, toen een studiegroep van Europese economische en financiële leidinggevenden een miljoenenkapitaal bijeenprokkelde met als doel de creatie van een nieuwe suikerindustrie en als middel een nieuw bedrijf: de CSC.

Het tweede hoofdstuk van deze masterscriptie analyseert in meerdere perspectieven dat bedrijf en haar impact op lokale, regionale en nationale schaal. Een complex proces van jarenlange onderhandelingen tussen bedrijfsleden, Belgische suikerfabrikanten en de Overheid in België en Congo culmineerde in 1927 met een koloniaal decreet. De CSC kon als machtige lobbygroep druk uitoefenen op de Overheid en verkreeg een concessie van 30 000 hectare grond (vrijwaart van externe of inheemse rechten) in het noordwesten van de kolonie, op enkele tientallen kilometers van de Angolese grens. Echter werden in de ambigue onderhandelingen de Congolese actoren nauwelijks gehoord, terwijl een selecte groep Europeanen een door de Overheid legitiem geachte vrijgeleide kreeg om een grootschalige rietplantage aan te leggen. In haar poging om de Koloniale overheid te overtuigen, stelde de CSC een sociaal investeringsplan voor met sanitaire, residentiële en educatieve voorzieningen, dat niettemin thuishoorde onder de noemer van koloniale propaganda. Een analyse van het koloniale archief in Brussel geeft namelijk een geheel ander beeld weer. Om een productiefabriek met bijhorende rietvelden te realiseren, ontstond medio jaren 1920 een netwerk van rekruteringen vanuit Noord-Angola. Lokale bevolkingsgroepen werden op gedwongen wijze over de grens getransporteerd richting de suikerfabriek in Moerbeke-Kwilu, waar de concessie zich bevond. De Belgische Overheid greep niet in om deze illegale praktijken af te remmen, zelfs niet toen in 1929 bleek was van een grootschalig systeem van aanwerving van Angolese kinderen, die na aankomst verbleven in erbarmelijke omstandigheden,

in overvolle huisjes zonder bedden, zonder eten of drinken. Deze scriptie doet verschillende perspectieven uit de doeken die in combinatie met elkaar het voorkomen van kinderarbeid binnen de concessie verklaren: de religieuze en demografische ontwikkelingen in Bas-Congo tijdens de jaren 1920, de economische ontwikkelingen en grote infrastructurele werken van toenmalige koloniale autoriteiten zoals Louis Franck, een gebrek aan innovatie wegens hoge transportkosten, inhumane werk- en leefomstandigheden in de concessie en tot slot een gebrekkige koloniale wetgeving. In haar retoriek beloofde de CSC een opleiding in de vorm van ateliers en onderwijs in een nieuw Katholiek schooltje in de concessie. Zowel de ateliers als de school stelden in realiteit nauwelijks iets voor en veranderden de situatie van de kinderen niet. 1929 betekende bovendien niet enkel het eerste productiejaar van de CSC, maar ook het begin van jarenlange economische crisis. Als gevolg van stijgende suikerprijzen op de internationale markt, protectionisme in België en overproductie in Congo, startte het bedrijf een reclamepolitiek én besparingsbeleid om haar suiker aan zo laag mogelijke prijzen te verkopen in de kolonie. De lokale bevolking droeg de gevolgen hiervan: dagelijks geweld, vele deserties, systematisch stijgende rekruteringsgolven en kinderarbeid. De CSC liet de mensen binnen haar concessie aan hun lot over, terwijl een hard regime van dwangarbeid regeerde en hier en daar acties plaatsvonden om het productieproces te boycotten. Een zou het onder de noemer van 'verzet' kunnen plaatsen. Inhumane leefomstandigheden, harde werkomstandigheden en gedwongen aanwervingen vormden aldus een rode draad die de CSC doorheen het interbellum kenmerkte. Hoewel ze zich op economisch vlak aan de marges van de Belgische koloniale economie bevond, uitte het bedrijf met haar regelrechte focus op winstmaximalisatie een zware sociale invloed op duizenden Angolezen en Congolezen.

De suikerproducent startte eind jaren 1930 een nieuw sociaal beleid met onder meer de bouw van een ziekenhuis, echter betekende de uitbraak van de Tweede Wereldoorlog een rem op de uitvoering van deze plannen. Grootschalige investeringen gebeurden pas in het kader van het Tienjarenplan uit 1947, toen met behulp van het Fonds du Bien-Être Indigène (FBEI) nieuwe residentiële en sanitaire voorzieningen werden geplaatst. Paradoxaal genoeg had het bedrijf niet genoeg arbeidskrachten om dat project te realiseren en schakelde ze over naar rekruteringen in Belgisch Congo. Zodoende stelt deze scriptie dat het inhumane beleid doorheen de jaren 1940 en '50 nauwelijks wijzigingen onderging.